

Mitjorn-gran 10 Agost de 1912

Ayn primé Núm. 4.

LLUM

NOVA

Quinzenari independent.

Portaveu de la Secció MINERVA de L' UNIÓ DE MITJORN - GRAN.

REDACCIÓ Y ADMINISTRACIÓ

Plasseta, 1.

Mitjorn. — Sant Cristòfol.

SUSCRIPCIÓ

A Espanya cada trimestre 0'30 pta.

A fora id. id. 0'60 »

Núm. solt 5 cénts.

POESIES

d'en Angel Ruiz Pablo ⁽¹⁾

Un amich, un bon amich, meu y vostro, es prengué á les dents pruvar'm que les causes principals del enderreriment d'Espanya, son s'affició á la poesía y música, y el despreci en que te á les matemàtiques; els espanyols som massa amichs de cantar y massa desinimichs de contar: Mentre á Espanya no tenguem tants de matemàtichs com hi ha á Angleterra; tants d'enginyers com á Belgica; tants de filosophs com á Alemanya y tants de dollers ó milionaris com an els Estats Units; Espanya no será... els Estats Units, ni Alemanya, ni Bèlgica, ni Angleterra; Espanya será lo que es: una nació espanyada sense adob ni compostura.

Lo únic que pot curar á Espanya son les matemàtiques. Si l'espanyol aprenia de contes, contraria. Amb es qui no sab contes, amb es qui no conta, ningú hiconta començant per ell.

¿Creis que no te rahó futanta vegades, milanta voltes rahó, l'amich, meu y vostro?... Si ho creis vos felicit; no sereu poetes.

Ay si'ls poetes tenguessen que contar, moltes voltes no cantarieu!...

Ay! si' l'contes no se'l hi esgarrassin á qualqu, tal vegada may sospitaria que fos poeta!...

—Esclar,—diu s'amich:—s'ens esquerreu es-contes, ó ens falta que contar perque no sabeu prou matemàtiques.

L'argument del bon amich, meu y vostro, no tendría escapatoria, si á Espanya (y fora de Espanya) els que no sabem contar, els mesquinets an es qui'ls contes s'ens esguerran, tots fossim poetes.

Y gracies á Deu, no passa assó. Es poeta, qui ho es; com es matemàtich qui ho es.

Amb assó sembla qui ha un poc ó un molt de determinisme... vulgar, providencial. Es mes, jo

crec que canta millor el poeta, ó al manco amb mes gust, quant els contes li surten mes cabals.

Ja ho sabeu: ¿qui canta millor que'l rossinyol? Y el rossinyol no canta tot l'any. An'el rossinyol li ve l'inspiració artistica (?) quant sa tendrá companya, á la primavera, comensa á teixir el niunet, l'arcoveta de ses noces; es sublima y es desborda en deluvins d'harmonia, mentres se van sumant els ous, les fites brunes ó rosses de ses tendreses, y l'esposa cova maternalment sa niera-dà, y s'esdevé seria, profonda, com á prédica doctrinal, elègiaca en ses darreries, quant canta á sos fillets qu'estan per prender volada, an els nous ciutadans del espay.

Y llavores ja no canta mes; ¿Perqué havia de cantar?... No'n te de companya ben volguda el seu coret; no'n te de niarada, de fillets, dins el bresol que hi resta fret á l'arcova nupcial de ramatje.

¿Perqué havia de cantar?... No te que agradar á ningú, no'n te d'amichs. No n'hi resta, la vessá tota, á la poesia.. No te mes tasca que cercar l'aliment y fugir de sos inimichs.

Y per assó, quant mancu fressa faixi, mes segur per fugir del inimich, no s'entretindrà en refilar; un crit agre, quant hi hagi sorpressa... Y prou.

Voltros, que sentireu sa xalista poesia, veisla á la prosa del rossinyol!... Ara ¿quins contes voleu que fassee?

Ja hu diu, el bon amic, meu y vostro, que'ls rossinyols tots son poetes.

Endamés, jo pens que tots els poetes son un poc, un molt ó un massa rossinyol.

No hu espliquem per no fer llarg, y perque compreng que voltros estau *en ses mateixes*.

Y n'Angel Ruiz—aném an es nostre poeta, esadir an' es poeta nostro,—es el que'ls ha sentits, que'ls ha escoltats millor an els rossinyolets de les nostres fondaladas solitaries. ¡Y que n'es de dolç, y que n'es de tendre son refilet!...

Ben segur, que quant els seus dies eran de color de rosa, quant millor li surten els contes, degué cantar les serenates jovenivoles, á l'escullida de son coret!... Oh, si que'els cantaria be

(1) Mahó. Estampa dels Sucessors del Parpal, 1911.

als madrigals, de la casta poesia, que broden el niu dels nuvis!.... Y alenarian ses tonades de bressol, com aleteig de serafins!... Oh, si que les cantaria!...

Pero, tal vegada no les escrigué;.. tal vota no s'en recordi... diu qu' es molt olvidadís.

Pero jo llegint *Poesies*, se que les cantá. Perque avuy, de cop descuyt li brolla alguna nota, com á amporada recordança que no sab de ont ve ni ont va.

Ens diu que ses poesies son ben íntimes. No calia dirho. Lo que canta ho senti ben fort y ben fondo, amb el tó elegiac de la magestat, i amb l'acort de la tristesa.

Qui contempla la mar, a ran de riba, se sent inclós en son domini, y de la mar se fan vasalls sos pensaments y actes sos cants se trenan amb l'acort del remoreig de les aigues, y al compás del embat de les ones.

Qui's troba ab bell mitj de les boscuries, sos cants harmonisen amb les veus boscanes, tenen flaires de resines y seguritats y funaments de soca centenaria.

Com el rossinyol canta á sa pollada ja voladissa, n' Angel Ruiz en ses *Poesies*, elegiac sembra, fins en sos cants Religiosos, d' una vera tendresa de creyent, ens transporta an aquellos llochs ont s'anyora. ¡ont se plora!...

Al tomet *Poesies* el vaig llegir amb una estrabada, sense baratar el tornay; y el sen encara, an el seu cant, com á veu que' ni torna el ressige proper; y de sebrer cantar cantaria á son acort, com els que passen per damunt del pont de la riera conversan amb el tó de la torrentada.

LLUM-Nova felicita coralment al Autor y recomana *Poesies* á sos amics als aimadors de les lletres menorquines.

Francesch d' Albranca.

La verdad en su lugar

II.

Para comprender mejor los sucesos que en San Cristóbal se han desarrollado durante estos últimos años, para más bien hacernos cargo de cuanto aquí ha pasado y ver cuan importante es la evolución que ha tenido lugar en la vida y modo de ser de nuestro pueblo es conveniente en este artículo sentar, como base de los futuros, el estado administrativo, político y social de Mitjorn-gran, de algunos años atrás.

Quién tenga una idea clara de lo que es el centralismo en cuanto se refiere á la Administración directa por parte del Estado de quanto atañe á la vida nacional; quien haya seguido el movimiento regionalista en Cataluña y se haya hecho cargo de la razón que asiste á los catalanes y á cuantos piden la resolución del problema regional; quien comprenda (y ahora lo comprenden más que nunca todos los menorquines) la necesidad de señalar límites al poder administrativo de Mallorca, sobre el conjunto de Baleares y la necesidad de deslin-

dar las atribuciones y subdividir los derechos, en la administración de cada una de estas Islas, podrá mejor formarse idea de lo razonables que eran y son todavía, las quejas de los *Mitjornés*, en cuanto se refiera á la Administración Municipal.

Tres son los nucleos de población que integran el municipio; Mercadal, San Cristóbal y Fornells, residiendo el gobierno municipal en la población del centro, en Mercadal.

San Cristóbal, mayor que Mercadal en población urbana, y separado de éste en más de seis kilómetros, ha tributado siempre con su parte proporcional al erario y en cambio ha sufrido siempre menoscabo en sus derechos. Parece que tributando en proporción, igualmente debía recibir sus beneficios; pero, muchas veces, era pretendido en sus deseos razonables, no disfrutaba, sino en términos muy limitados, de las mejoras que tienden al embellecimiento é higiene de la población y tan solo se llevaban á cabo en esta aquellas reformas imprescindibles, sin las cuales se faltara á la ley, ó que las circunstancias hacian forzosa necesidad. Examinados los Presupuestos de treinta años atrás, se ve que, en general, son mucho más considerables las cantidades gastadas en Mercadal que no los son las invertidas en San Cristóbal.

Esto aparte, los vecinos de ésta tenían que sufrir constantemente las molestias que ocasiona la centralización de la alcaldía, de la administración.

Por futilidades, por nimiedades mezquinas, se mandaba oficio al pobre labriego *Mitjorne*, el cual tímido y entrevido, en su ignorancia, alguna desgracia en aquel cacharo de papel con letras que no entendía, tenía que dejar el trabajo, perder el jornal que necesitaba para su sustento y el de su familia y comparecer á la alcaldía á más de seis kilómetros, á lo mejor para una fútil nonada.

Los que en San Cristóbal residían, no tenían noticia nunca del plazo fijado para elecciones de los miembros de las Juntas de reformas sociales, no podían ver las listas de los elegibles para ellos les pasaba desapercibido el plazo para reclamación de consumos, no podían concurrir á las sesiones del Ayuntamiento etc., á menos de perder el jornal y andar y desandar seis kilómetros de carretera, y con todo esto y mucho más, el resignado pueblo sufria... callaba... toleraba... en público, no faltando empero el rencor que en su interior sentía contra sus administradores, rencor que á lo mejor estallaba en palabras de indignación, en el café... en la taberna... en su hogar...

Esto en cuanto á la administración municipal, pero su vida social no podía ser más deplorable. Los pocos propietarios que en ésta poseían sus fincas rústicas se repartían, como quien reparte cabezas de ganado, una mitad de los obreros agrícolas, á quienes, por término medio, después del rudo y penoso trabajo de todo un día, se le señalaba un jornal de 9 sueldos ó sea 1'50 pesetas pagaderas en trigo después de la trilla. Y la otra mitad de jornaleros tenían que ausentarse á buscar el sustento á más de diez kilómetros de distancia por lo regular. De esta manera, cundía en la población la más extrema pobreza, con ella, la ignorancia, y con las dos el alcoholismo. Y pasando las horas de los días festivos en los infectos subterráneos, con la poca y mala alimentación y con el consumo de bebidas alcohólicas, venían el apocamiento, la degradación moral, la relajación de las costumbres y muchas y terribles enfermedades.

Consecuencia de su miserable vida social y su triste administración pública, era el carecimiento total de conciencia política, siendo instrumento

el pueblo de los *vividores de ella*. No teniendo idea de los grandes problemas nacionales y municipales, ignorando la constitución política del país, faltó de educación cívica y de instrucción en la organización del estado, careciendo de conciencia política y alimentado con pan y cebolla, no es raro que ordinariamente por un puñado de pesetas ó por un jornal de rudo trabajo se sometiera al arbitrio de quien le comprara, de uno ú otro partido, que hoy en España son todos por un igual.

Mucho más podríamos extendernos, pero con esto y dado el corto espacio de que disponemos, tendremos suficiente para comprender que tenía razón para llevar á efecto actos de que hablaremos más adelante que han determinado una notable evolución en su vida, que no podía ser más miserable.

Pacifico.

CARTES A UN OBRER

Carissin amich: No podía esser de manco, casi hu hauria jurat qu' encara conservabas un calivet de l'amistad que de llarg temps mos uneix, y me dius en la teva, que si be te reservas es dret de refutar les meves teories, llegirás amb gust tot cuant te digui, ja per esser conseys d'un amich intim, ja per tractarse de cuestions socials de les cuales n' ets tan devot.

Ja se que ets un d'aquells qui sostenen que *la propiedat es un robo*, per aixó vuy cumensar avuy par dirte lo que sent respecte de la propiedat y dispensem, si pel contrari, te dich que *la propiedat es un dret*.

Tots els sers que en el mon tenen vida, necessitan *apropiarse* qualca cosa per viure, així les plantes com els animals. Les plantes per ses rels s'*apropian* els principis de la terra que les son necessaris, y per ses branques s'*apropian* les substancies de l'atmósfera que se poden assimilar. Allá ont hi ha una arret ó branca d'abre no se si hi posa un altra, per tant, els elements que una planta s'*apropia* no poden ser apropiats per un altre.

Els animals, instintivament cercan lo que necesitan per s'alimentació; y per *apropiarse* lo que les es necessari, se transladan d'un punt á s'altra y traballan per adquirirho.

Un animal no te *raho* pero per instant se fa *propietari*. Així, un auzell traballa son niu, el posseix y ningú l'hi toca. Una cabra esbrosta una mata ó una aritja y les seues companyeres no li disputan el seu menjar, sino que cercan un altra mata, una altra aritja.

La vaca pastura dins un prat y les seves germanes no li prenen els mossus que te devant, van mes amunt cercan un altra past. Un aixam d'abeyses te la *seua casa* y un altra aixam solament no precura entrá ahont no es *casa seu*, y així van tots y cada un á *la sua propiedat*; que si haguessin de viure els animals lluytant per cada mos que troban y prenentre un á s'altre els estatges que amb s'instint industriós se construixen, les especies sucumbirian, de fam primer, y per la violencia després.

Sentat aixó te dich, que la vida du la necessitat d'*apropiació* y que tots els sers vivents s'han de subjectar á la lley d'*apropiació* y que aquesta lley

es necessaria, sino l' especie que l'infringesca sucumbirá. Es per tant l'*apropiació* una lley de naturalesa, una necessitat de s'organisme.

L'homo, necessita també *apropiarse* lo necessari per se vida; així el primitiu, el selvatge, s'*apropiava* del fruit á que arribava, l'animal, que casava, lo cova ont amagarse, el bastó que convertía amb arma, la barraca que amb son treball aixecava, la soca que buydada per ell, li serveix de barca; y aixó no sols per ell, sino que hu *apropia*, naturalment, en cantitat necessarie per sa familia.

Mes avuy, l'homo no sols viu amb sa familia, sino en societat, per l'ajuda externa que necessita, essent eminentement sociable. Estant en societat, traballa, s'*apodera* d'una cosa per son esfors y li diu *seua* y si un altre l'ataca per penderrihi, ell la defensa energicament. Si l'altre per sa forsa major el vens, com tots els demés qui viuen en societat, senten com ell el *dret de la propiedat* y l'*injusticia d'aquella videncia*, li ajudan y el defensan y castigan al qui per la forsa s'ha apoderat de lo que no era seu.

Com els que així pensan y senten son els mes, amb la reflecció natural, estableixen que no se pot privar á ningú de la *propiedat* d'una cosa que necessita per viure y que ha adquirida per son treball. Demanera que l'homo selvatge per espontanea manifestació de la necessitat, convé que la *propiedat es un dret* y defensa aquesta lley amb la forsa bruta; ve després l'homo civilisat y aquet amb reflecció y conciencia, rahona y sanciona aquesta lley, y la defensa amb els elements que la civilisació posa al seu alcans.

Si á l'homo s'el priva de la propiedat conquistada per son treball, enginy é inteligència, s'el priva de viure, s'el mata. Ell crea, ell forma, y lo format y creat per ell, es part del seu esser, es *seu*; atacar *lo seu*, es atacar sa propia personalitat, es un malifet, y els seus semblants de precis tenen que ajudarli á la defensa de lo qu'es un dret adquirit. Si l'homo hagués de lluytar sempre per defensar dels atacs dels altres als objectes *seus*, que ell ha laborats, no podría traballar, el mon no progresaria, tot restaria parat constantement. Per tenir temps y forsa p'el treball que es la basse del progrés ha de tenir segur el fruyt de seu treball, que l'acte de fer *seu* el fruyt de son treball se torni un *dret* y per tant que la propiedat sia un dret.

Amich meu, no te vuy cança mes; he fet llarg. Refutem cuant he dit si vols y pots, donem rahons, y está segur que amb açó no ofendrás si no que ferás content á ton amich que sempre t'estima.

A fegi.

Mirant arreu.

¡Uep! Vos qui passau cap baix, tot motx, amb cabeys llargs, bigots y cara afeytada, amb ses mans dins ses butxaques y com que no pugueu alsà es peus d'enterra. Escoltau y vireu. Qui'n vol di, n'ha de sentí.

Ya hu sé, que s'altre dia vos alabavan molt á n'es lloch que freqüentau, sa nostra música y es seu directó, y vos despreciavau sa música y motetjaven á n'es qui la dirigeix de coses que ell no ha estat may. Jo vos diré. Quant un diu coses amb rabia, ó amb entusiasme devant molta gent, deym que hu ha dit á so de bombu y platillos, pero á vos vos faltavan es *platillos* y feren poch renou, no

vos feren cas, perque sés coses se prenen segons es quí les diu.

Que volfan desjectá, sa música ó es directó? Si es directó, no faixen llarg perque ell vos sentirá de tan apropi, y no convé may despreciá es vehinats que á lo milló s'han de mesté.

Si era sa música, no'n faixen cas, perque tenim es bombu un poch destrempat. Vos qui sou molt musich que amb cutó fluix dins s'ureya y tot notaus ses faltes; vos qui segú n'han de sobre molta de música perque teniu parents ex aprenents de música; vos qui, n'heu de sobre per forsa, perque molt de temps vos ha tucat á ran d'ureya, si cuant tenguem es platillus adobats, necesitam qui mos adob s'altre instrument, que vos sabría molt de greu vení y darmos instruccions per afinarló? Aixó si, lo primé que vos demanarán es músichs *essé des nostrus*, será que vos deixen es mostatxus, perque així vos pendrían per un guardia secreta de s'escampartis.

Un puquet per hom, en Jordi va á plassa. Y voltrus *retgidós* d'es nostru poble, vos deveu pensá que *En quatre uys* ja s'ha ulvidat de voltrus. No y no. Y heu de sobre que si seu ulvidás prest hi hauria de pensá á la forsa.

Heu de creure estimadets, que cada vegada que pas pes *plá de l'Iglesia*, anant á n'es carré des *Forn*, no me bastan *es quatre uys*, ni se *mirá prou arreu* per puré pusá es peus ben plans, perque hi ha colca clot que no's á ti (com diuen á San Lluis) y colca reclan que's molt bo de fé pigá una trupissada y besá es peus á n'el Rey si está á n'es pertal. Es necesari que digueu colca coseta dins la sala, á veure si ara que fan es pressupost nou, hi entra colca pesseta per fé sa reforma. Si no, ademés de jó que ara vos hó dich riguent, riguent, en s'hivern vos ho dirán ben maleytes ses atletes, que anant á l'iglesia amb sabatetes blanques y fines, haurán de banyarlessé, dins es bassiots que hi haurá.

A veure y dó, si hu demanau prest.

En quatre uys.

ten. Feim vots, perque d'aquí endavant l'investidura de diputat dins aqueste Ylla, sia sempre així, com á regionalista, res de republicanisme,... liberalisme... conservadurisme. Tots juns sempre á la conquista dels nostrus drets; tots junts p'el be de Menorca.

Día 4 va tenir lloch aquí, amb gran entusiasme la festa popular de Sant Cristofol. He hi va haver tres *caixes y sobreposat*. Va anar molt be y molt animadeta. Segons se diu hi ha projectes per l'any qui ve al mateix temps que se conservi el custum tipich d'aquesta festa, introduirí certes innovacions que la faixin mes atractiva als de fora casa.

Per haver arribada tart á les nostres mans, la *crónica* de L'Unió de Mitjorn-gran se deixa p'el nombre proxim.

SECCIÓ RECREATIVA

Solucions al nombre tercer

Preguntes: 1.ª El temps.—2.ª Un ca.—3.ª Una brasa de foch.

Semblances: 1.ª Que tenen plomes.—2.ª Tenen taló.—3.ª Tenen molla.

A la Xarada: Olivera.

Al endevinay: Un papé escrit.

Geroglifich: Com mes anys, mes afanys.

Les han endevinades: A la xarada, Mestre Llorens Riudavets d'es Mitjorn, vey de 80 anys y el Sr. Bernat Borrás.—Preguntes 1.ª ningú, 2.ª y 3.ª Sr. Bernat Borrás, Un mallorquí y N. G.—Semblances, els mateixos.—Endevinay, ningú.—Geroglifich, señor Borrás, en Miquelet y en Colfós.

D' avuy

PREGUNTAS:

- 1.ª ¿Ques lo mes nou del mon?
- 2.ª ¿Y un homu qui diu sa veritat á un barbé?
- 3.ª ¿Y un llibre am un abre?

FUGA DE VOCALS

J. n. s. q.. p.g.r..
q.. m. m.r. l m.n t.r.n.s
s. n. p.d.. mb .n br.s
.mb .s d.s l'.br.ss.r..

XARADA:

Diuen que *prima* es un abre ben gallart y ben hermós. De *prima-tersa* en fan corda qu'usan pobres y senyós. *Prima-dos* es una cosa que fan serví es carnicés y el meu *Tot* per nens y homus n'és bon entreteniment.

GEROGLIFICH:

Pigota	Pesta
:	Pigota

Les solucions al nombre qui ve.

Imprenta y llibrería de S. Fábregues.—Ciutadella.